

ΖΩΟΔΟΧΟΣ ΠΗΓΗ ΑΡΩΜΑ

Ἀπὸ τὴν ἐπίσκεψη αὐτὴ—τὸ 1970—μᾶς μένει ὁ ὥραϊος καλοκαιριάτικος περίπατος, σὲ βολικὸ βουνίσιο μονοπάτι, μιὰ ὥρα πάνω στὴ νότια πλαγιὰ τῆς Κουμαρόραχης, καὶ κατὰ τὰ νότια τοῦ χωριοῦ Χάραδρου. Γιατὶ ἐκεῖ, στὴν πλαγιὰ «Ἄρωμαν» (=Ἄρωμα), ὅπως μᾶς τὴν εἶπε στὰ Τσακόνικα ὁ συνοδὸς μας, καὶ κάτω ἀπὸ μεγάλα βράχια, τὶς «Μεγάλες Τροῦπες», διακρίναμε σ' ἓνα μικρὸ, δεντροωμένο ὕψωμα, ὅ,τι ἀπέμεινε ἀπὸ τὴ Ζωοδόχο Πηγή: πιδ σωστά, ὅ,τι δὲν ἀπόμεινε ἀπὸ τὴ Μονὴ μὲ τὸ πιδ ποιητικὸ προσωνύμιο «Ἄρωμα». Μισογκρέμιστα κομμάτια ἀπὸ τοὺς τοίχους

μισοχωμένην στὰ ἐρείπια καὶ στ' ἀγριοχόρταρα. Ἐσωτερικὰ στοὺς τοίχους, διακρινόταν ἀκόμη—ἰδιαίτερα πάνω ἀπὸ τὴ θύρα—ἓνα μέρος μὲ τὸ σοβά, ζωγραφισμένο. Ἡ τοιχοποιία ὄχι ἰδιαίτερα ἐπιμελημένη. Ἐμοιαζε ὁ ναὸς νὰ εἶχε σχῆμα καμαροσκέπαστης βασιλικῆς.

Ἡ Μονὴ πυρπολήθηκε ἀπὸ τὸν Ἰμπραήμ, ὅπως θὰ δοῦμε στὴ μελέτη τοῦ φακέλλου της, στὰ Γ.Α.Κ. Εἶχε μεγάλη περιουσία καὶ τὸ Ἐκκλησιαστικὸ Ταμεῖο, μετὰ τὴν ἐκποίηση τῶν χημάτων της—μεγάλο μέρος τοὺς ἀνήκε στὸ Χάραδρο—ὠφελήθηκε πολὺ. Οἱ ντόπιοι, ποὺ δὲ χάνεψαν τὴ

Ἡ γκρεμισμένη θύρα τοῦ ναοῦ

τοῦ ναοῦ της καὶ σωρὸ πέτρες ἀπὸ τὰ πολλὰ της χτίσματα, τὰ κελλιά καὶ τὶς ἀποθήκες.

Τριάντα πέντε χρόνια πιδ πίσω ὁ ναὸς εἶναι κιόλας γκρεμισμένος—ἀπὸ τὸ 1915 εἶχε ἀρχίσει νὰ καταρρέει. Ἄλλὰ τὰ κελλιά, ἐρειπωμένα, χρησιμεύουν καταφύγια τῶν τσοπάνηδων καὶ τῶν κοπαδιῶν τους. Μᾶς περιγράφουν οἱ Ι. Κακαβούλιας κλπ. καὶ μᾶς πληροφοροῦν ὅτι ὁ ναὸς εἶταν ὄλος τοιχογραφημένος. (Ἡ *Θυρεᾶτις*, Ἀθήναι 1934, σ. 131).

Ἐμεῖς, ἀνάμεσα ἀπὸ τὴν ἀγρια ὄρεινὴ βλάστηση, μόλις καὶ προφτάσαμε τὸν ἐτοιμόρροπο τοῖχο τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς μὲ τὴν τετράγωνη θύρα της,

διάλυση τῆς Μονῆς τους τὸ 1834, πῆγαν γιὰ ἐκδίκεση κι ἔβαλαν φωτιὰ τὸ 1837 σὲ πολλὰ ὄπωροφάρα καὶ ἐλιόδεντρα. (Τ. Γριτσοπούλου, *Ἡ Μονὴ τῆς Παλιοπαναγιάς*, ἐν Ἀθήναις 1951, σ. 4).

Χάραδρος ὀνομάστηκε τὸ χωριὸ ἀπὸ τὸ 1930. Πρῶτα λεγόταν Τρεστενὰ τοῦ Δήμου Θυρεᾶς. Χτισμένο ΝΔ τοῦ Ἄστρους, σὲ ὕψος 550 μ, ἔχει 142 κατοίκους. Τὸ χειμῶνα κατεβαίνουν πολλοὶ καλλιεργητές, ἀπὸ τὰ Βούρβουρα καὶ παραχειμάζουν γιὰ τὰ χτήματά τους στὸ Χάραδρο. Πρὸς Α, σὲ 45 λεπτὰ ἀπόσταση ἀπὸ τὸ χωριὸ, πάνω σὲ λόφο, τὰ ἐρείπια τοῦ ἀρχαίου κάστρου «Ἑλληνικὸ» ἢ Τειχιὸ μὲ τείχη, μνήματα καὶ ἶχνη ἀπὸ ροδιᾶς ἀμαξιτοῦ δρόμου. Μερικοὶ

ἀρχαιολόγοι τοποθετοῦν ἐδῶ τὴ Νηρίδα (Ν. Ι. Φλούδα, Ὁδηγὸς τῆς Λουκοῦς, Ἀθήναι 1967, σ.σ. 35-36). Ἡ ἐτυμολογικὴ ἐρμηνεία, ἀπὸ μερικοῦς συγγραφεῖς, τοῦ παλίου ὀνόματος Τρεστενά, (ἀπὸ τὸ ὅτι δηλαδὴ τὸ χωριὸν ἔχει τρεῖς μόνον ἐξόδους-στενά), δὲ μᾶς φαίνεται ἱκανοποιητικὴ. Τὸ τοπωνύμιον εἶναι μᾶλλον σλάβικο καὶ δείχνει πὼς ἔχει προέλθει ἀπὸ τὸ «Ντρέστενα», λέξις πού φαίνεται συγγενικὴ μὲ τὸ Dresden, ὄνομα γερμανικῆς πόλης μὲ σλάβικη προέλευση (Κ. Ρωμαίου, *Τόποι καὶ τοπωνύμια*, «Πελοποννησιακά», 5 (1962), σσ. 21-45).

1834, 15 Μαρτίου. Στὴ Μονὴ Ζωοδόχο Πηγῆ Ἄρωμα, ὑπάρχουν γιὰ προσωπικὸ τῆς: Διονύσιος Ἡγούμενος 80 χρόνων, Ἀζαρίας 30 Ἱερομόναχος, Συμεὼν 30 μοναχός, Ἰω. Δημητρίου 25, ἀναγνώστης, καὶ ἡ μοναχὴ Κασσιανὴ «ἐξ Ἀρκαδίας ἐτῶν 55». (Γ.Α.Κ., Μοναστηριακά-Σύμμικτα, Φακ. 315, Πίναξ μὲ τὸ προσωπικὸ τῶν Μονῶν, [1834] Ζ. Πηγῆ Ἄρωμα).

Ἡ Μονὴ τὸν καιρὸ πὸν διαλύθηκε

Ἡ μορφή τῆς Ζ. Πηγῆς Ἄρωμα διαγράφεται τέλεια μέσα ἀπὸ τὴ θαυμασία περιγραφὴ τοῦ τελευταίου ἡγουμένου τῆς Διονυσίου Ἱερομόναχο. Σὰν ἐπίγραμμα πάνω σ' ὅλη τῆς τὴν ἱστορία ζωντανεῖται, γίνεται πραγματικὴ παρουσία, ἀπὸ τὴν καταγραφὴ τοῦ ἀρχιτεκτονικοῦ τῆς σχήματος, τὴ λεπτομερειακὴ παρουσίαση τῶν ἀντικειμένων τῆς κινήτης τῆς περιουσίας, τοῦ καλλιεργημένου τῆς περιβολοῦ, τῶν χημάτων καὶ τῶν ζώων τῆς. Θὰ μπεροῦσε, μὲ τὴν περιγραφὴ αὐτὴ νὰ ἀναπαρασταθεῖ μὲ ἀκριβεία καὶ νὰ μᾶς δόσει τὴν ὄψη ἐνὸς παλίου μοναστηριοῦ· τὸ νοικοκυριὸ του, τὸν τρόπο τῆς ζωῆς του μέσα ἀπὸ τὶς ἀγροτικὲς του ἀσχολίες, πὸν μᾶς μιλοῦν γι' αὐτὲς τὰ ἴδια τὰ καταγραμμένα ἐργαλεῖα.

Στὸ τέλος τῆς καταγραφῆς ὑπάρχει ἡ παράγραφος:

«ἐν τῇ Μονῇ τοῦ Ἀρρώματος τῇ 19 Ἀπριλίου 1834, «Τὰ εἰς τὸν παρόντα κατάλογον Σημειωθέντα κινήτὰ πράγματα τῆς μονῆς ταύτης παρεδόθησαν εἰς τὸν ὑποφαινόμενον ὑπὸ εὐθύνην μου διὰ νὰ τὰ παραδόσω ὅπου καὶ ὅταν προσκληθῶ...»

(Ὑπογραφή τοῦ ἡγουμένου Διονυσίου, τοῦ Ἱερομόναχο Γεωργ. Δαμασκηνοῦ καὶ τῶν ὀνομάτων τῆς Ἐπιτροπῆς). (Γ.Α.Κ., Μοναστηριακά, Ζ. Πηγῆ Μονὴ τοῦ Ἀρρώματος, Φακ. 353).

Τὰ χτίρια

Στὴν περιγραφὴ τῶν οἰκοδομῶν, μαθαίνουμε πὼς ἡ Μονὴ εἶχε: στὸ βορὰ, ἓνα κελλὶ μὲ 4 παράθυρα καὶ μιὰ θύρα. Στὸ ἰσόγειο τοῦ κελλιοῦ ὁ στάβλος, μὲ μιὰ θύρα. «Κολιτὰ» του ἄλλο κελλὶ (= οἴκημα) ἀχερώνας μὲ ἰσόγειο καὶ ἀνώγειο. Κοντὰ, «κολιτὰ» καὶ αὐτὸ, ἄλλο κελλὶ, τὸ μισὸ πατωμένο: τὸ κάτω ἀποθήκη ἐλαιῶν μὲ τρία παράθυρα καὶ μιὰ θύρα, τὸ ἄλλο μισὸ εἶναι τὸ φουρναριὸ (περιγραφὴ τῶν ἐργαλείων τοῦ φούρνου). Στὴ δύση ἓνα κελλίον, πυργόπουλο πάνω ἀπὸ τὴ Μεγάλῃ Θύρᾳ μὲ θόλο καὶ πάτομα ἀπὸ πάνω μὲ τρία παράθυρα, μιὰ θύρα, χαγιάτι σκεπασμένο: ἡ σκάλα του... «κάτωθεν τῆς σκάλας τὸ ὄφάλι τῆς κρημιώνας». Ἐνα κελλίον θολωτὸ πάνω καὶ κάτω μὲ μιὰ θύρα καὶ παράθυρο. Ἐνα ἄλλο ὁμοιο πυρπολημένο, τὸ ἐμπροσθεν αὐτοῦ θόλος χαγιάτι ἄσκεπο. Στὸ νότο ἓνα κελλί μὲ θόλο μὲ 3 παράθυρα, μιὰ θύρα. Σ' εὐθεῖα γραμμὴ ἀκολουθεῖ ἓνα μακρινάρι οἴκημα, διαχωρισμένο σὲ κελλιά (8), μὲ ἔντεκα παράθυρα καὶ ἐνὶὰ θύρες. Κάτω ἀπὸ τὰ κελλιά τῆς δύσης καὶ τῆς μεσημβρίας

«ἀκολουθεῖ νὰ εἶνε ἑπτὰ θόλοι καὶ ἓνα ὑπόγειον, πὸν χρησιμεῖ σὰν ἐλαιοτριβεῖο» (περιγραφὴ ἀντικειμένων του). Καὶ τελειώνει: «Ἡ ἐκκλησία παλαιὰ σαθρομένη».

Τὸ Μοναστήριον λοιπὸν τὸ 1834 πὸν διαλύεται (γιατὶ δὲν ἔχει φαίνεται ἀρκετοὺς μοναχοὺς), εἶναι μεγάλο, μὲ πύργο καὶ ἓνα πλῆθος κελλιά, ἀποθηκευτικὸς καὶ λειτουργικὸς χώρους, ἀκόμη καὶ μὲ τὴν κρυψώνα του γιὰ ὄρες κινδύνου πὸν θὰ δοκίμασε ἀσφαλῶς ὅπως μᾶς πληροφορεῖ γιὰ ἓνα χτίσμα ὁ χαρακτηρισμὸς «πυρπολημένο». (Μὲ τὴ λέξις κελλί εἶναι φανερὸ πὼς δίνεται ἡ ἔννοια χτίσμα, οἴκημα). Κινητὰ: Ἀκολουθεῖ μιὰ λεπτομερειακὴ περιγραφὴ ὅλων τῶν πολλῶν ἀντικειμένων τῆς Μονῆς, ἀκόμη καὶ τῶν τροφίμων τῆς.

Περιβόλια: μὲ καταγραφὴ τῶν δέντρων τους (541): διάφορα, σὲ χτήματα τῆς Μονῆς ὅπως στοῦ Ἀσώματος, Ζούβελι, Ἄγ. Ἀντρέα. Καὶ τὸ περιβόλι τῆς Μονῆς, ὅπου ὑπάρχει ἀκίνητο καὶ ἔξω ἐλιές καὶ ἄλλα ὀπωροφόρα. Ποίμνια: ὄχι πολλά. Χωράφια σὲ πολλὰ μέρη.

Τὰ ἐκκλησιαστικά: μιὰ δολοκλήρη σελίδα. Ἀναφέρονται μεγάλες εἰκόνες: ὁ Χριστὸς, ἡ Παναγία, ὁ Τίμιος Πρόδρομος καὶ ἡ Ζωοδόχο Πηγῆ (ἐπαργυρωμένη μὲ στέφανο στὸ κεφάλι), μιὰ μικρὴ εἰκόνα, ὁ Ἅγιος Θεόφιλος, μιὰ ἀπὸ τὸ δωδεκάροτο, ἡ Ἀνάστασις τοῦ Χριστοῦ «παλαιὰ» καὶ πάνω ἀπὸ τὸ τέμπλο ἡ Σταύρωσις, μὲ «τὰ λυπητερά χρυσομένα ὄλα, τὰ βυθόθυρα χρυσομένα, περιέχον τὸν Εὐαγγελισμόν, τοὺς κορυφαίους τῶν ὀπιστόλων Πέτρο καὶ Παῦλον, τὸν ἅγιον Νικόλαον, τὸν ἅγιον Παντελεήμονα»...

Μὲ τὴν παρακάτω φράση γράφεται καὶ ὁ ἐπίλογος τῆς ζωῆς τοῦ Μοναστηριοῦ:

«... ἐν τῶν τροφίμων ἀφήσαμεν πρὸς τροφήν των τὸ ἀλεύρι 40 (ὀκάδες), ἀπὸ τὸ σιμιγδάλι 44, λάδι 20, κρομμῆδια 15, ἐλαίας 20, τυρὶ... 60, τὸ ἄλας τὸ πιπερικὸν καὶ τὸ ξύδι, ὄρνιθες 4 ἀγὰ 50 καὶ ἐν τῶν ποιμνίων, τὸ κριάρι, τὰ τρία ἀρσενικά ὄρνια καὶ ἓν κατζίκι ἀρσενικόν. ὄλα αὐτὰ διὰ 15 ἡμερῶν τροφή». (Γ.Α.Κ., δ.π., φακ. 353).

Γιὰ τὸν ὀγδοντάρη ἡγούμενο τῆς Μονῆς διαβάσουμε σὲ κατάσταση τῶν ἑπτὰ μοναστηριῶν τῆς Ἐπαρχίας Ἄγ. Πέτρου (5.3.1834). «Ἡ Ζωοδόχος Πηγῆ Ἄρωμα: ὁ Ἡγούμενος Διονύσιος ἀπὸ τῆ Σκύρο. Ὁ Γέρον Ἡγούμενος ἔχει ὑπόληψιν ἐμπόρου Πνευματικοῦ τὸν ἴδομεν αὐτοψή. Ἐχει ἓναν λόγον καὶ ἱκανὴν τριβὴν μὲ τὰ ἀσκητικά. Γνωρίζει τὴν τουρκικὴν διάλεκτον. Ἐστάθη εἰς τὴν μονὴν τοῦ Ἐσφιγμένου κατὰ τὸν Ἅγιον Ὄρος... Δέεται νὰ ἀφεθῆ εἰς τὸ Κελλίον του εἰς ἐπίσκεψιν τῆς ἐκκλησίας καὶ νὰ τελευτήσῃ ἐν αὐτῇ». (Γ.Α.Κ., Μοναστηριακά-Σύμμικτα, Φακ. 315, Πίναξ μὲ τὸ προσωπικὸ τῶν μονῶν [1834], Ζ. Πηγῆ 1).

Ἀπὸ τὴ Μονὴ τῆς Ζ. Πηγῆς ἐφυγαν δύο μοναχοὶ καὶ πῆγαν στὴν Πάρο, (ἄγνωστο πότε), ὅπου ἴδρυσαν τὴ Μονὴ Λογγοβάρδας. (Ἀπὸ διήγησις Στ. Μερικιάκη, δήμαρχου στὸ Λεωνίδιο).

1833: Ἀπὸ τὸ (1697 ἀρ. πρ.) ἔγγραφο τῶν Γ.Α.Κ., τοῦ φακέλλου τῆς Μονῆς, μὲ χρονολογία 14.7.1833, ἔχουμε τὴν περιγραφὴ τῆς θέσης τῆς: ὅτι ἀνήκει στὴν κωμόπολι «Πλάτανο», μιὰ ὥρα ἀπὸ κεῖ. Ὅτι δὲν εἶναι σταυροπηγιακὴ. Ὅτι ἔχει μόνον τουρκικὰ ἔγγραφα. Ὅτι ἔχει ἅγια λείψανα. Ὅτι πυρπολήθηκε ἀπὸ τοὺς Ἀραβες. Ἀπαρτίθιση τῶν οἰκημάτων τῆς καὶ τῶν κατοίκων τῆς: πέντε Ἱερομόναχοι. Καὶ τῶν χημάτων τῆς. Ὅτι δὲν ἔχει οὔτε μύλους οὔτε μετόχια. Μόνο 60 γιδοπρόβατα, 2 βόδια, 1 ἡμίονο.